

ZALAI ERNŐ 65 ÉVES

A Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdaságtudományi Karának egyetemi tanárát, Zalai Ernő akadémikust, folyóiratunk nemzetközi tanácsadó testületének elnökét köszöntjük 65. születésnapján. A Köz-gazdaság szerkesztősége az ünnepelt több kollégáját is felkérte, hogy tegye közzé gondolatait Zalai Ernő tanszékvezetői és szakmai munkásságáról.

CSÁKI CSABA AKADÉMIKUS

Egy születésnap, különösen a hatodik ikszen túl, elkerülhetetlenül visszatekintésre, teljesítmények méltatására ösztönző alkalom. Most, amikor 65. születésnapján Zalai Ernőnek gratulálok, felelevenedik bennem a múlt valamennyi közös emléke. Szakmai és emberi kapcsolataink kezdete a hatvanas évekre nyúlik vissza. A részben közös egyetemi évektől életpályánk többször szorosabban is összekapcsolódott. A hetvenes évek elején egyszerre voltunk Ford-ösztöndíjasok az USA-ban, hosszú időszakot töltöttünk együtt az IIASA, Laxenburg falai között. Közös tevékenységünk legfontosabb részét azonban egyértelműen az egyetemi vezetésben együtt töltött évek képezték. A továbbiakban ezért elsősorban Zalai Ernő oktatás- tudomány- és nemzetközikapcsolat-szervezői teljesítményeit szeretném méltatni.

Egyetemünkön – az akkori Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen – a klasszikus marxizmusra építő, a tervgazdálkodás igényeit követő és a szocialista országokban tipikus oktatási rendszer reformja már a hatvanas évek végén, Szabó Kálmán rektorsága alatt megkezdődött. Ez a rendszer azonban alapvető jellemzőit tekintve változatlan maradt a nyolcvanas évek közepéig. A késő Kádári korszak szabadabb légkörében alakultak ki egy újabb – de minden korábbinál átfogóbb és mélyebb – tantervi és szervezeti reform feltételei. Zalai Ernő velem együtt irányítója volt ennek a reformnak, amelynek formálásában az egyetem fiatalabb oktatóinak széles köre működött közre. Ernőnek elvülhetetlen érdemei vannak abban, hogy ekkor már nem a szocializmusból örökölt rendszer további reformja, hanem a fejlett világ közgazdasági oktatási gyakorlatával teljes mértékben konform új oktatási struktúra és ehhez kapcsolódó egyetemi szervezet kialakítása mellett döntöttünk.

1988-ban olyan új oktatási rendszer bevezetését kezdte meg egyetemünk, amely méltán tekinthető a későbbiekben elfogadott bolognai reformok korai előfutárának és ma is meghatározza a Corvinus Egyetemen folyó gazdasági és társadalomtudományi képzés fő irányait. Megszüntettük a marxizmus primátusát, a választási lehetőségek széles körét nyújtó kétszintes, elágazásos képzési struktúrát vezettünk be, létrehozva Közép-Kelet-Európa első Business School-ját, a Gazdálkodási Kart. Érdemes utalni rá, hogy a nyolcvanas évekbeli egyetemi reformunk kialakításánál messzeemenően együttműködtünk a társintézmények akkor még átlátható rendszerével és igyekeztünk a szabad hallgatói mozgás valamennyi feltételét megteremteni.

Zalai Ernő rektorhelyettesként és az új struktúra részleteit megtervező Tantervi Bizottság vezetőjeként következetesen érvényesítette a modern közgazdasági oktatás követelményeit, beleértve az átjárhatóság, a rugalmasság és a magas színvonalú oktatás célkitűzéseit. Ernő mindig az átlátható és egységes elvek alapján működő közgazdász-képzés elkötelezett híve volt. Olyan elvek ezek, amelyek érvényesültek Ernő későbbi egyetemi oktatásszervezői valamint a MAB-nál kifejtett tevékenységében.

Zalai Ernő mint az egyetem nemzetközi kapcsolatokért felelős rektorhelyettese, meghatározó szerepet töltött be az egyetem nemzetközi kapcsolatainak bővítésében. A nyolcvanas évek vége, kilencvenes évek eleje volt az az időszak, amikor egyetemünk nemzetközi kapcsolatai rendkívüli mértékben kibővültek és intézményünk széleskörű nemzetközi tekintélyt szerzett. Ekkor jelentek meg nagyobb számban külföldi hallgatók intézményünkben és az egyetemen belüli együttműködési megállapodások széles körével alapoztuk meg oktatóink és hallgatóink külföldi kutatási és tanulási lehetőségeit. Meggyőződésem, hogy az egyetem azóta is sokat profitál ezekből a kapcsolatokból.

Ernő, boldog születésnapot, további eredményes munkát és jó egészséget kívánok.

SZABÓ KATALIN

EGYETEMI TANÁR

Az évfordulók, születésnapok jó alkalmat adnak arra, hogy egy pillanatra megálljunk, számadást készítsünk, összegezzünk, és tanulságokat vonjunk le a jövőre nézve. Ha egy „útitársat”, kollégát kérnek fel arra, hogy az ünnepi alkalomból értékelje Zalai Ernő életművét néhány oldalban, az – ahogyan Roger Martin du Gard egy hasonló felkérésre szellemesen megjegyezte – olyasféle felszólításnak felel meg, hogy „Írjon valamit a világmindenségről, de röviden!”

Ha már rövidegről van szó, néha könnyebb rövidnek lenni egy szóban, mint három oldalban. A legtömörebben és legpontosabban Zalai Ernő munkáját és személyét is egy szó írja le, és ez a szó: *a minőség*. Az Akadémia rendes tagja, a hazai matematikai közgazdaságtan jeles képviselője, az egyetemi doktori képzés bábája, a rendszerváltást megelőző egyetemi rendszerváltás, az eddigi legnagyobb és legátfogóbb egyetemi reform motorja, amelyek a hazai szakmai közéletben eposzi jelzőként tapadnak Ernő nevéhez, tulajdonképpen ugyanennek a fogalomnak: a minőségnek a megtestesülései. Zalai Ernő minden tevékenységét – a tanársegédi feladatoktól a rektorhelyettesi teendőkhöz vagy az Akadémia Közgazdaságtudományi Bizottságának elnökségén keresztül a MAB-ban viselt tisztségig és az Országos Doktori Tanács elnöki posztjáig – a minőség megszállottjaként végezte, és végzi a mai napig. A minőség felmutatása és védelmezése életének alfája és ómegája.

Az aranygyűrű, amit „Sub Auspiciis Rei Publicae” doktori címéhez kapott 1969-ben, már erről a perfekcionizmusról árulkodott. Megalkuvások nélküli elkötelezettségét a minőség iránt feltehetően már a jászberényi szülői házból, Kossuth-díjas néptanító édesapja hatásaként hozta magával. Eredendő elkötelezettségét nyilván csak erősítette, hogy pályája elején Ford-ösztöndíjasként az Egyesült Államokban, módjában volt megismerkedni egy másik valósággal, amely nagyban különbözött a kora-

beli szocialista „slamperájtól”. Az akkori szocialista világ esszenciáját Szenes Iván kuplójának egy sora írja le vaskos köteteknél is jobban: „*Nyicsevo, nyicsevo, hogyha nem jó, úgyis jó.*” Hát Ernőnek nem volt „úgyis jó”! Nyughatatlanul kereste a jobbítás lehetőségeit, s az sem rettentette el gyakran egyszemélyesre szűkült harcától, ha a minőség védelmében súlyos konfliktusokat kellett vállalnia.

Különösen élesen jelentkezett Zalai Ernő averziója a problémák elkenése, szőnyeg alá söprése, a szent tehenek érinthetlensége iránt a reformfolyamatban. Sok évvel a rendszerváltás előtt bizony nem könnyen nyelte le az akkori egyetemi közvélemény tanszékek, tantárgyak megszüntetését, az egész gondolkodás átalakítását, a hagyományos marxista tárgyak mikro- és makroökonómiával, politikatudománnyal való helyettesítését, a szocialista gazdasági ágazatokat leképező kari és tanszéki szerkezet átalakítását. Óriási volt az ellenállás. Zalai Ernőnek a faltörő kos szerepe jutott, és a falak nem mindig bizonyultak gyengébbnek Ernő kemény koponyájánál. Sokszor nemcsak azokkal kellett megküzdenie, akik a régi egyetemet védelmezték a reformokkal szemben, hanem a reform híveivel is, akik másképpen képzelték az átalakítást, vagy csak más személyekre osztották volna a vezető szerepeket.

A szervezeti reformoknál tapasztalható elszántságához hasonló eltökéltséggel vetette bele magát Zalai Ernő a tudományos gondolkodás megújításába szakterületünkön. Cikkeivel, könyveivel annak a mára már elfogadottnak számító szemléletnek az elterjesztésében vállalt meghatározó szerepet, amelynek jelentősége túlmutatott az általa kutatott témákon, és amelyet *Gerard Debreu* két mondata ír le a legjobban: „A közgazdasági módszertanban a legutóbbi időkben végbement változások legfontosabb eredménye a *kifejezés szabadságának, világosságának létrejött magas szintje*. [...] Az axiomatikus elmélet az elmosódott közgazdasági fogalom helyébe egy matematikai objektumot helyez, amely már *pontosan meghatározott gondolkodási eljárásokkal vizsgálható.*” Zalai Ernő munkásságának a jelentősége a *szabadság, a világosság, a tiszta gondolkodás* elterjesztésében, a tudományosság elemi követelményeinek az érvényesítésében ragadható meg. Könyveivel: az 1989-ben megjelent *Bevezetés a matematikai közgazdaságtanba* című munkájával, illetve a 2000-ben ennek kibővített változataként megjelent testes kötetével (*Matematikai közgazdaságtan. A korszerű mikroökonómiai elemzés klasszikus és neoklasszikus szemléletű modelljei*) nagyban hozzájárult annak a szakadéknak a feltöltéséhez, amely a hazai közgazdasági kutatást a fejlett világban dolgozó kutatók módszertani gyakorlatától elválasztotta.

Ernőnek e vitákban és szakmai harcokban elért győzelmei nem csupán a tudomány berkeire voltak nagy hatással. A matematikai közgazdaságtan – és általában a formális elemzés, a modellezés – valószínűleg csak évtizedekkel később jutott volna akkora súlyra az egyetemi curriculumban, mint amekkora ma, ha nem Zalai Ernő hozza létre és vezeti a matematikai közgazdaságtani tanszéket egyetemünkön. Ernő személyével hitelesítette, és tette elfogadhatóvá a kelvini igazságot, hogy amit nem tudunk mérni, amit nem tudunk egyértelműen, precízen, a matematika nyelvén kifejezni, azt nem is ismerjük igazán. Az ő érdeme volt az is, hogy az egyetemtől korábban gondosan távol tartott „matematizáló” közgazdászok – Bródy Andrástól Augusztinovics Márián keresztül Vincze Jánosig – bekapcsolódtak az egyetemi vérkeringésbe, maradandó intellektuális élményekkel ajándékozva meg a diákokat.

Kutatóként, egyetemi vezetőként, tudósként Ernő vigyázó szemeit már három-négy évtizeddel ezelőtt is Washingtonra, Londonra és Bécsre vetette. Több külföldi egyetemen volt vendégtanár, ennek is köszönhetően számtalan, máig gyümölcsöző szakmai kapcsolatot alapozott meg a világ vezető egyetemeinek kutatóival, oldva a provinciális befelé fordulást, ablakot nyitva a világra, friss szellemet bocsátva az ódon falak közé. Mindezzel csak megelőlegezte azt, ami mára már kényszerré vált: nem Budapestben, nem Magyarországon kell gondolkodni az egyetemi stratégiák felvázolásakor. Ma sincs más lehetőség a továbblépésre, mint amelyet Ernő a nyolcvanas évekbeli reform során kimunkált, noha akkor még szó sem volt globális kihívásokról a felsőoktatásban, és csak fakultatív gyakorlat volt az, ami mára már kötelezővé, a túlélés zálogává vált.

Minden változik, bizonytalan, forrongásban van, a világgazdasági trendektől a klímáig. Semmi kétség, változnia kell az egyetemnek is. Van azonban egy állandó elem, amely éppen olyan fontos volt 1096-ban, Oxfordban, mint 1943-ban a József Nádor Egyetemen vagy 2008-ban a Corvinuson. Az egyetem fazonját, rangját-hírét a tanárai adják. Az összetéveszthetetlen tanáregyéniségek, akikről a hallgatók még évtizedek után is őriznek emlékeket, mint Pattantyús tanár úrról a Műegyetemen. Nagyon kevesen vannak. A kevesek közé tartozik Zalai Ernő. Erőt, jó egészséget és további sikereket kívánunk neki a születésnapján mindannyiunk és a Corvinus Egyetem érdekében.

RÉVÉSZ TAMÁS

TUDOMÁNYOS FŐMUNKATÁRS

Zalai Ernő diplomájának megszerzése óta dolgozik az Egyetemen, az általa 1979 óta vezetett tanszéken, illetve jogelődjein. 1988 óta egyetemi tanár, 1988–1991 között az egyetemi oktatás reformjával és nemzetközi kapcsolatainak kibővítésével foglalkozó rektorhelyettes. 1991-től az Egyetemi tanács tagja, 1992-től az Egyetem Doktori Tanácsának elnöke, 1993-tól az induló Közgazdaságtani PhD-program vezetője.

Több nemzetközi tudományos konferencia szervezésében működött közre. Rendszeresen részt vállalt tudomány- és oktatásszervezési feladatokból, mind országos, mind nemzetközi szinten. Számos bizottságnak, kuratóriumnak, több – közöttük nemzetközi – folyóirat szerkesztőbizottságának volt tagja.

Számos kitüntetése közül kiemelhetjük az Apáczai Csere János Díjat, az Akadémiai Díjat, a Széchenyi Professzori Ösztöndíjat, valamint a Szentgyörgyi Albert Díjat.

Az Akadémián, a Corvinus Egyetemen, az Országos Doktori és Habilitációs Tanácsban ellátott számos, igen nagy hivatástudattal végzett megbízatása, közéleti tevékenysége mellett hasonló elkötelezettséggel látja el tanári feladatait is. A diákokkal szemben igényes, de megértő. De a legigényesebb önmagával szemben, a maga által készített előadás-prezentációs és írásos tananyagok kidolgozásában és átdolgozásában fáradhatatlan.

A tanszéket igen lelkiismeretesen és csaknem 30 év vezetői tapasztalatai alapján nagy szakértelemmel vezeti és képviseli. Tanszéki kollégái munkakörülményei javítását és szakmai előmenetelét is szívügyének tartja. Sokszor a legaprólékosabb ügyben is maga jár el, vezetői feladatát szolgálatnak és nem hatalmi pozíciónak tekinti.

Ha lehetséges, tudományos munkásságában még kitartóbb. Fentiek mellett még az is rejtély, hogy tudott erre elegendő időt szakítani, és a hozzá szükséges koncentrációt megteremteni. Kitartását jellemzi, hogy 27 éve dolgozik a magyar gazdaság első számszerűsített általános egyensúlyi modelljén, és annak alkalmazásain. Nem könnyű és népszerű feladatra vállalkozott. E külföldön általánosan elterjedt modellt itthon a rendszerváltás előtt sokan azért bírálták, mert túl piacgazdasági, újabban meg – néha ugyanazok – azzal, hogy túl tervgazdasági logikájú. E támadások miatt is sokat fáradozott azon, hogy ezeket a félreértéseket eloszlassa, és megértesse a modell vagy (ahogy ő hangsúlyozza) *modellcsalád* sokoldalúságát. Paradox módon államigazgatási körben mindig is sokkal fogékonyabbak voltak a modellre. De ő ezeket a lehetőségeket nemigen használta ki. Részben mert még a látszatát is kerülni akarta annak, hogy politikai irányzatokat szolgálja ki, részben pedig azért, mert nem tartotta sportszerűnek, hogy az itthoni – egy időben a miniszterelnököt is magában foglaló – magas beosztású ismerősein keresztül jóval könnyebben jusson állami pénzekhez, mint mások. Sőt ezek a – részben a tanszékről kikerült – magas beosztású barátai, kollégái többször is hiába próbálták rábeszélni, hogy ő is hagyja el az egyetemet egy befolyásosabb, jobban jövedelmező állás kedvéért.

A Nemzetközi Alkalmazott Rendszerelméleti Intézetben (IIASA) töltött három évet és a fejlődő országokba szóló világbanki és ENSZ-szakértői megbízásokat leszámítva külföldre is hiába hívták, csak egy-egy szemeszterre vállalt az USA-ban vendégoktatói állást. Nem akarta az általa képviselt ügyeket és munkatársait magukra hagyni. Viszont kezdettől fogva ápolta nemzetközi kutatói kapcsolatait, és modellje nemzetközi hasznosítását is szívügyének tekintette. Legutóbb a bécsi Institut für Höhere Studien kutatóintézettel dolgozott együtt, amely munka során elkészült a magyar modell osztrák adaptációja és továbbfejlesztése. De az elmúlt évtizedekben többek között az Edinburgh-i Heriot-Watt Egyetemmel, a Rotterdami Erasmus Egyetemmel, a Cambridge-i Egyetemmel, az Athéni Műszaki Egyetemmel, a Göttingeni Egyetemmel, a Varsói Statisztikai Hivatallal, a Román Tudományos Akadémiával is dolgozott különféle számszerűsített általános egyensúlyi modellfejlesztési és alkalmazási nemzeti és EU-kutatási projekteken, amelyek résztvevői közül sokakat ő vezetett be a többszektoros nemzetgazdaságierőforrás-allokációs és számszerűsített általános egyensúlyi modellezésbe.

A modell elméleti alapjainak megvilágításán, formalizált és rendszerezett leírásán túl a megoldási algoritmusokon és különféle, az alapmodellel elméletileg koherens energetikai, külkereskedelmi és környezetgazdasági modulok kifejlesztésén dolgozott leginkább.

A számszerűsített általános egyensúlyi modellel való intenzív foglalkozás nem okozott nála egyoldalúvá válást, ezzel párhuzamosan igen alaposan foglalkozott és foglalkozik más típusú modellel is. Különösen a Neumann-modell és a Koopmans-féle lineáris tevékenységelemzési modell foglalkoztatta elméletileg, amint erről akadémiai székfoglalója és legújabb publikációi is tanúskodnak.

